

Олена Панаріна

БАГАТОСТОРОННІЙ ВИМІР
ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
В РАМКАХ «ВЕЙМАРСЬКОГО ТРИКУТНИКА»

Досліджено передумови започаткування співробітництва трьох країн-учасниць Польщі — Німеччини — Франції у форматі «Веймарського трикутника»; проаналізовано роль та значення взаємодії в рамках «Веймарського трикутника» для польсько-німецьких відносин, а також для розширеного ЄС загалом. **Ключові слова:** багатостороннє співробітництво, Веймарський трикутник, Польща, Німеччина.

*Panarina O. Multilateral dimension of the Polish-German cooperation within the framework of the Weimar Triangle. The article «Multilateral dimension of the Polish-German cooperation within the framework of the Weimar Triangle», written by Panarina Olena examines the backgrounds of the partnership formation of the three member-states Poland-Germany-France in the frame of the Weimar Triangle; it analyses the role and significance of cooperation within the framework of the Weimar Triangle for the Polish-German relations and for the enlarged EU in whole. **Keywords:** multilateral cooperation, Weimar Triangle, Poland, Germany.*

Актуальність дослідження визначається потребою науково-практичного осмислення концептуальних основ, особливостей та досвіду взаємодії Польщі та Німеччини в контексті європейської інтеграції.

Феномен партнерства між Німеччиною та Польщею в процесі європейської інтеграції останньої, а також важливе значення ФРН

у розвитку європейських інтеграційних процесів та ключова роль Польщі, яку вона може відіграти в євроінтеграційній політиці України, зумовлюють необхідність політологічного аналізу і концептуалізації досвіду формування польсько-німецьких відносин у контексті багатостороннього виміру співробітництва в рамках «Веймарського трикутника».

Така оцінка актуальності зумовила авторський підхід до визначення наукової проблеми, яка розв'язується в цій статті — визначити роль та значення багатостороннього виміру взаємодії Польщі та Німеччини в рамках європейської інтеграції.

Концептуальні проблеми та практичні аспекти дослідження розвитку польсько-німецької співпраці в рамках «Веймарського трикутника» є доволі актуальними в західній політологічній думці та представлені у працях таких європейських дослідників, як: С.Пажимес [1], Б.Норберт [2], К.Міщак [3], Ф.Драус [4], К.Скубішевський [5].

В українській політологічній науці приділяється мало значення дослідженню питань польсько-німецького співробітництва в процесі європейської інтеграції загалом, та в рамках «Веймарського трикутника» зокрема. Однак слід відзначити, що у вітчизняній історіографії, де наукова проблема дослідження ще не знайшла комплексної розробки, можна знайти висвітлення лише окремих її аспектів. Серед вітчизняних науковців, які досліджували окремі аспекти французько-німецько-польського співробітництва в рамках «Веймарського трикутника», необхідно відзначити І.-А. Добровольську [6; 7], О.Мітрофанову [8] та ін.

Таким чином, огляд наукової літератури дає підстави констатувати, що проблема дослідження польсько-німецького співробітництва в рамках «Веймарського трикутника» не стала об'єктом спеціального дослідження у вітчизняній політичній науці, в українських наукових джерелах відчутною є недостатність висвітлення цієї проблематики.

Метою нашої статті є цілісний аналіз передумов започаткування взаємодії у форматі «Веймарського трикутника», а також визначення місця і ролі «Веймарського трикутника» у розширеному ЄС.

По закінченні «холодної» війни набули поширення різні концептуальні та практичні спроби організації нового простору Європи. До інноваційних теорій, які формувалися на початку дев'яностих років, належить концепція «Веймарського трикутника». Разом з тим, «Веймарський трикутник» є безумовно лише однією

з багатьох спроб зміцнення єдності нової Європи, у чому, зокрема, полягало і полягає його важливе завдання.

Це мала бути тісна співпраця трьох держав, яка б сприяла європейській та євроатлантичній інтеграції Центральної Європи та запобігла б підозрам щодо прагнення Німеччини до європейської гегемонії. «Веймарський трикутник» на тривалий час став елементом європейської політики. Проте слід наголосити на обмеженому зацікавленні Францією центральноєвропейським регіоном, в тому числі Польщею.

Вихідною ідеєю «Веймарського трикутника» було розуміння як необхідності, так і можливості визначення спільних основоположних інтересів між Польщею, Німеччиною та Францією в сфері майбутнього розвитку Європи. З початком дев'яностих років ці три партнерські країни зближувалися, виходячи з цілковито різних засад [1].

Польща після падіння комуністичного режиму бачила в Німеччині союзника для реалізації своєї мети входження в усі західні структури. Водночас ця країна шукала додаткового союзника для реалізації своєї євроінтеграційної мети. В той час як США могли надати Польщі підтримку для набуття членства в НАТО, вступ до ЄС, якого прагнула Польща, вимагав з її боку пошуку в особі Франції найважливішого німецького партнера в процесі приєднання Польщі до ЄС. В цьому контексті маємо зазначити, що «Веймарський трикутник» виявився цінним інструментом для підтримки польських прагнень приєднатися до ЄС [2, с. 3]. Разом з тим, на думку політолога Францішека Драуса, підхід, за якого успішність євроінтеграційної політики Польщі ставилася в пряму залежність від «Веймарського трикутника», є кон'юнктурним та поверховим. В цьому зв'язку він наголошував на тому, що підхід Польщі до Трикутника має бути стратегічним, а не інструментальним і що тристороння співпраця має бути, насамперед, самоціллю для всіх партнерів [4]. Можемо стверджувати, що завдяки участі в цій тристоронній ініціативі Польща набула можливостей активного співробітництва з державами безпосередньо зацікавленими процесом європейської інтеграції, які водночас були рушійною силою цього процесу. Як зазначив колишній міністр закордонних справ К.Скубішевський, співробітництво з французько-німецьким тандемом, використане у відповідний спосіб, посилювало позицію Польщі в Європі та відкривало перед польською політикою нові перспективи [5, с. 131].

Німеччина невдовзі після завершення «холодної» війни та падіння комуністичних режимів визначила розширення на схід як пріоритетну мету європейської політики і наголошувала на важливому значенні, яке, з німецької точки зору, мало членство Польщі в ЄС. Разом з тим, Німеччина від самого початку була надзвичайно зацікавлена в тому, аби залучити до процесу розробки спільних ідей щодо значення розширення ЄС на схід свого найважливішого партнера в європейській політиці — Францію. За допомогою Трикутника Німеччина прагнула розвіяти потенційні та реальні побоювання щодо характеру своєї зовнішньої політики стосовно Центрально-Східної Європи після об'єднання двох німецьких держав, а також розпочати процес польсько-німецького примирення, спираючись на німецько-французький досвід [3].

Франція відчувала необхідність нового визначення засад німецько-французьких відносин з огляду на об'єднання Німеччини, яке у Франції подекуди сприймалося як певна втрата власного статусу в Європі. Участь Франції у «Веймарському трикутнику» була, між іншим, продиктована її прагненням не допустити маргіналізації своєї позиції як на європейському континенті в цілому, так і в Центрально-Східній Європі зокрема. Разом з тим, ця країна розробляла власні ідеї в сфері європейської політики, головною тезою яких був пріоритет необхідності подальшого поглиблення європейського інтеграційного процесу, і полягали вони на гармонізації зі стратегічними інтересами Німеччини з огляду на загальний пошук нового порядку для всієї Європи.

Саме на цих засадах у трьох країн-партнерів з'явилося прагнення до конвергенції окремих підходів у сфері європейської політики, а також до розвитку спільних прагматичних інтересів у цій сфері.

Цей процес визначав перший етап у розвитку «Веймарського трикутника», який тривав від 1991 року до прийняття Амстердамського договору і рішень Європейської ради в Люксембурзі від 12–13 грудня 1997 року. 28 серпня 1991р. у Веймарі відбулася перша зустріч тодішніх міністрів закордонних справ Кшиштофа Скубішевського (Польща), Ганса-Дітріха Геншера (Німеччина) та Ролана Дюма (Франція).

З набуттям Польщею статусу офіційного кандидата на членство в ЄС розпочався другий етап у розвитку «Веймарського трикутника». Про третій етап у розвитку цієї організації можна говорити після вступу Польщі до ЄС, коли всі держави-учасниці

«Веймарського трикутника» опинилися в рамках одного інтеграційного утворення. Беручи до уваги геополітичне значення Польщі, а також те, що ФРН та Франція підтримують ідею більш тісної співпраці у сфері оборони в рамках ЄС, вважаємо, що тристороннє партнерство по вісі Варшава — Берлін — Париж має стійкі тенденції до посилення після розширення ЄС на схід.

На думку американського політолога доктора Збігнева Бжезінського, «Веймарський трикутник» створив на європейському континенті геополітичну «вісь», яка має потенційно велике значення і охоплює близько 180 млн осіб, що належать до трьох націй з яскраво вираженим почуттям національної самотності. З одного боку, це ще більше зміцнило провідну роль Німеччини в Центральній Європі, але, з іншого боку, ця роль дещо врівноважувалась участю Франції і Польщі в тристоронньому діалозі [9, с. 89].

Суттєвим випробуванням для «Веймарського трикутника» з огляду на трансатлантичні відносини та світову безпеку стала іракська криза. Приклад значних розбіжностей між Польщею, Німеччиною та Францією в оцінці розвитку ситуації під час іракської кризи свідчить, з одного боку, про те, що «Веймарський трикутник» не виконав одну з головних своїх функцій — так звану функцію превентивного запобігання подібним ситуаціям та непорозумінням. Разом з тим, з другого боку, це стало свідченням того, що в майбутньому «Веймарський трикутник» потенційно відіграватиме важливу роль. Адже ці три великі держави — Німеччина, Польща, Франція — репрезентують в ЄС різний досвід та політичні традиції і кожне досягнуте ними порозуміння в кризових ситуаціях безумовно матиме важливий вплив на позицію інших держав-членів ЄС.

На нашу думку, якщо ініціатива «Веймарського трикутника» має стати важливим внеском у розбудову єдності об'єднаної Європи в майбутньому, то умовою *sine qua non* цього процесу повинно бути далекоюсяжне визначення спільних, насамперед основних інтересів між Францією, Німеччиною та Польщею в питанні розвитку континенту в умовах нової системи міжнародної безпеки ХХІ століття.

Інтерес становить питання щодо можливості залучення до ініціативи «Веймарського трикутника» інших держав. Позиції з цього предмета різняться як щодо самої доречності такого розширення, так і щодо потенційних кандидатів на приєднання до Трикутника. Деякі дослідники висловлюють думку про те, що з погляду

інтересів континентальних держав, охоплених ініціативою «Веймарського трикутника», його розширення є недоречним. Пропозиція про включення до Трикутника Великобританії, висловлена свого часу німецьким політиком з грона ХДС/ХСС Вольфгангом Шойбле, не лише маргіалізувала би позицію Польщі в цій структурі, але також створила би враження про появу своєрідного зародку концерту держав, поділяючи Європу на тверде ядро та політичну периферію. В цьому контексті висловлюється переконання, що сила та значення Польщі в Європі полягає в європейській єдності, а не в поділі Європи, до якого, безумовно, призвело би розширення «Веймарського трикутника» за рахунок Великобританії [3].

Доречно зазначити, що в 1995 році з боку України висувалася пропозиція про можливість її прийняття до «Веймарського трикутника» [10, с. 44–45]. Втім, Польща в першій половині дев'яностих років ХХ століття ігнорувала подібні сигнали з боку України, зважаючи на свої прагнення до членства в структурах НАТО та ЄС. Як зазначив український науковець Роман Кривонос, Республіка Польща свого часу вкрай ревниво ставилася до спроб своїх східних сусідів, зокрема України, самотійно без її посередництва розвивати контакти з ФРН [11, с. 16]. Втім, протягом останніх років ставлення Польщі до зазначеного питання зазнало змін. Згадати хоча б ідею про перетворення «Веймарського трикутника» на «ядро чотирьох» за рахунок приєднання до нього України, висловлену професором Здіславом Найдером під час Другого міжнародного форуму «Євроатлантичне майбутнє України», який відбувся 2–4 червня 2008 року в Києві. З.Найдер підкреслив, що Україна може ефективно доповнити процес спілкування між державами «Веймарського трикутника», оскільки яскраво представляє країни Східної Європи.

Можемо стверджувати, що залучення України в 2009 році до співпраці у форматі «Веймарський трикутник плюс» стало конкретним індикатором зростання прагматичного інтересу, зокрема ФРН, до України як важливого партнера в Східній Європі.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що «Веймарський трикутний» повинен формулювати як власні інтереси, так і цілі загальноєвропейської політики. Прикладом може бути досвід німецько-французької співпраці, яка, незважаючи на відмінності в сприйнятті власних інтересів, характеризувалася динамікою, що була рушійною силою процесу європейської інтеграції. «Веймарський трикутник» може стати подібною рушійною силою

для розширеного ЄС, адже кожне порозуміння, досягнуте країнами-учасницями Трикутника в кризових ситуаціях, безумовно матиме суттєвий вплив на позиції інших держав-членів ЄС. Не прагнучи прийти на зміну комунітарному процесу прийняття рішень, таке угруповання виступає як сила, що вносить корисні пропозиції через власну змогу випрацьовувати більшість думок та просувати процес євробудівництва в його основних напрямках.

Не претендуючи на дублювання існуючих на союзному рівні інтеграційних функцій, «Веймарський трикутник» має стати свого роду амортизатором та рушійною силою концепцій, що реалізуються в рамках європейських інтеграційних процесів. Першочерговою метою має бути подальша розбудова тристороннього ініціативного та ефективного кооперативно-консультативного механізму. Разом з тим, аби «Веймарський трикутник» міг ефективно функціонувати в ЄС, Польща має сприйматися як повноправний партнер двох інших членів структури. Такий Трикутник має бути рівнобедним, а не асиметричним, якщо послуговуватися визначенням з тригонометрії. Тільки такий «Веймарський трикутник» може виконувати функцію допоміжного інструменту в європейських інтеграційних процесах.

1. Parzymies S. Interesy partnerów współpracy weimarskiej. / S. Parzymies // Przegląd Środkowoeuropejski. — 1998. — nr. 20–21. — Режим доступу до публікації: <http://przegladsse.pl/archiwum/numer21/06.htm>.

2. Norbert B. The Weimar Triangle. / B. Norbert // Transatlantic Internationale Politik. — 2000. — Vol.1. — P. 2–6.

3. Miszczak K. Przyszłość Trójkąta Weimarskiego po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. / K. Miszczak // Przegląd Środkowoeuropejski. — 2004. — nr. 37. — Режим доступу до публікації: <http://przegladsse.pl/archiwum/numer37/3.htm>.

4. Draus F. Trójkąt Weimarski: w poszukiwaniu sensu. / F. Draus // Przegląd Środkowoeuropejski. — 1998. — nr. 20–21. — Режим доступу до публікації: <http://przegladsse.pl/archiwum/numer21/08.htm>.

5. Skubiszewski K. Podstawy stosunków polsko-niemieckich. / K. Skubiszewski // Przegląd powszechny. — 2007. — nr. 9. — S. 126–133.

6. Добровольська І.-А. Б. Французько-німецьке партнерство в європейських інтеграційних процесах (1989–2006 рр.): автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Добровольська Іоланта-Анна Борисівна; Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. — К., 2008. — 21 с.

7. Добровольська І.-А. Точки зіткнення Веймарського трикутника / І.-А. Добровольська // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. — К.: Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. — Вип. № 55. — Ч. I. — С. 45–47.

8. Мітрофанова О. Французький підхід до українського і польського чинників в європейському стратегічному просторі / О.О. Мітрофанова // Людина і політика. — 2001. — № 1. — С. 69–74.

9. Бжезинский З. Великая шахматная доска: (Господство Америки и его геостратегические императивы); [Пер. с англ. О. Ю. Уральской]. / З. Бжезинский — М.: Международные отношения, 1998. — 256 с.

10. Kamiński A.Z., Kozakiewicz J. Stosunki polsko-ukraińskie 1992–1996. Raport. / A.Z. Kamiński, J. Kozakiewicz — Warszawa: Centrum stosunków międzynarodowych. — 1997. — 55 s.

11. Кривонос Р. Польсько-німецькі відносини у 90-ті роки / Р.А. Кривонос // Універсум. — 1999. — № 3–4. — С. 12–16.